

SON BORCUMUN SƏSSİZ HARAYI

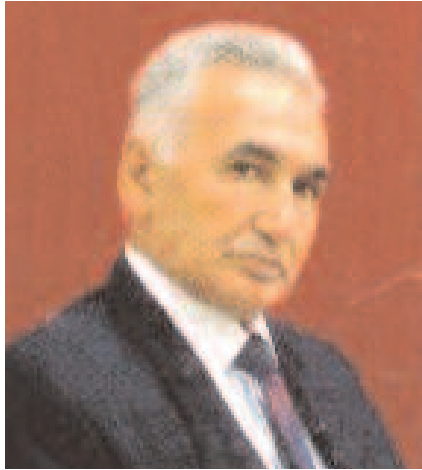
Kaş ki o günü Milli Elmlər Akademiyasına getməyəydim... Amma getməyə bilməzdim, çünki yeddı aydan çoxuydu ki, dərd ürəyimdə tüğyan eləyəndə işığına can atdığım, məsləhətlərlə çətin məqamlarda insanların dayağı olan, can evimdə sönməkdə olan ümid qığılcımlarını alovlandıran, dəyərli insan, işıqlı, nurlu ziyalı Zərəddin Xasiyevlə görüşməydim, bu aylar ərzində başımı problemlər içində "itirmişdim", xətrini dünyalar qədər istədiyim eloğlumla - öz qürur taxtında vüqarla əyləşən o böyük insanla telefon bağlantısı da yarada bilmirdim.

Sonuncu dəfə bu ilin aprelində görüşüb könlü söhbəti eləmişdik. "Tovuzun toponim dünyası" kitabının yeni nəşrini çapa hazırlayırdı. Həmişəki kimi məğrur idi, yenə də gümrah və sağlam görünürdü.

Zərəddin müəllim həyatda çox dərdlərə sine gərmişdi. Vətən yolunda oğul da itirmişdi. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Samir Xasiyevin atası Zərəddin Xasiyev məhz belə olmalı idi; dağlar kimi vüqarlı, dağlar kimi əzəmətli, mərd və cəsur. Amma buna baxmayaraq onun gözələrinə çökən kədərini görmək o qədər də çətin deyildi. Ürəyinə düşən dərd gözələrindən "boylanırdı". Nə qədər məğrur dayansa da, şirin zarafatlar eləsə də, öz çəkilməz dərdini bürüzə vermək istəməsə də gözələrindəki kədərini gizlədə bilmirdi.

Söhbətimiz zamanı qolumdan tutub qayğı-keşliklə belə dedi: "Vaqif, özünü çox "xərcləmə". Qələmini boş yerə işlətmə. Sən söz adamısan. Çalış ki, çərəyin sözdən asılı olmasın. Bir loxma çörək xatirinə istedadını mənasız işlərə sərf etmə. Çoxları haqqında kitab yazmısan. Haqqında kitab yazdıqların tanınmışlar sənı yada salırımı, özünə dost bildiklərin həmin o adamlar sənı özünə dost sayırımı, qayğılarından, problemlərindən xəbərləri varmı? Daha bəsdır. Ciddi ədəbiyyatla məşğul ol". - Donub qalmışdım. Zərəddin müəllim ilk dəfəydi ki, mənə bu sözləri deyirdi. Və mən onda hardan biləydim ki, bu, adi sözlər deyilmiş, alim dostumun mənə verdiyi öyüd-nəsihət imiş. Kim bilir, bəlkə də həmin o son görüşümdə Zərəddin müəllim həm də mənə vəsiyyəət edirmiş. "Vaqif, kimlər haqqındasa kitab yazırsan, ancaq zəhmətin hədəd gedir. Bu dünyada hədəd zəhmət kimi ikinci bir ağır cəza yoxdur". - Bu sözləri o, güclə əsədiləyəcək bir tərzdə dedi. Sonra da özünə-məxsus mülayim və sakit bir səslə əlavə elədi: "Heç kimi həddindən artıq tərifləmə və hər adam haqqında da kitab yazma. Bu sənə şərəf gətirmə". - Mən onun əlini sıxıb özünə baxdım. Onun üzündə xeyirxahlığın, ləyaqətin, alicənablığın, qayğıkeşliyin, dostluğun, sədəqətin sakit işığı yarırdı.

Və həmin o aprel günü sağollaşıb ayrıldıq.

Dördüncü mərtəbədəki liftə yaxınlaşa-yaxınlaşa fikirləşdim ki, Zərəddin müəllim xalqın ağrı-acısını ürəyinə hopduran, hər kəsə qayğıyla yanaşan, yıxılanın qolundan tutmağa çalışın alicənab bir insandı və bir insan kimi Tanrının verdiyi ömrü Tanrının istədiyi kimi yaşayır.

Mən onda bilmirdim ki, bu, bizim sonuncu görüşümüzdü. Kaş, o günü - noyabrın 25-də Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutuna getməyəydim. Getdim və Zərəddin müəllimlə görüşüb-söhbət eləmək arzusu ilə iş otağının qapısını ümidlə açdım. Zərəddin müəllim yerində yox idi. Zərəddin müəllimi soruşdum. - O, yoxdu! - Otaqdakı xanımlardan biri təəssüflə dilləndi. - İşə gəlməyib? - Öyrənmək istədim. - O bir daha işə gəlməyəcək. - Bu cavabdan diksinən kimi oldum. Həmin xanım kədərli səslə: - Zərəddin müəllim iyul ayında rəhmətə gedib, - dedi. - Sonra o nəse dedi və mən onun nə dediyini eşitmədim.

O gözəl insanın ölümü bir andaca duyğularımı dondurdu. Dəhlizə çıxdım və yeddı ay öncə söhbət etdiyimiz pəncərənin önündə dayanıb o böyük alimi, o müdrik insanı düşündüm və hiss etdim ki, iç dünyamda bir boşluq yarandı. Axı Zərəddin müəllim ən çox güvəndiyim ziyalılardan biri idi. O, əsl ziyalı idi. Və bir ziyalı olaraq heç zaman haqsızlıq öündə susmadı, həmişə öz sözünü dedi, düz sözünü dedi. Vətənpərvərliyi ömrünün mənasına çevirdi. Pulun şeytana namaz qıldırığı bu zəmanədə təmiz və saf qalmağı, halal yaşamağı bacardı. Üzündəki bulaq saflığı heç zaman çəkilib getmədi. Xalqa, zamana xidmət eləyən kitablar yazdı. Özü dəyərli insan olduğu üçün yazı-pozu adamlarına da dəyər verirdi. Heç bir intriqaya qoşulmazdı, elmi işlərlə məşğul olardı. Onun ən gözəl və ən güclü silahı qələmi idi, kitabları isə özünü təsdiqi idi.

O, gənclik illərindən söhbət açardı. Kövrək

xatirələrini mənimlə bölüşərdi. Doğulduğu Düz Qırıxlı kəndində istər elmdə, istər mərdlikdə, istər dostla sədəqətdə, istər qələm adamlarına dəyər verməkdə, el-obaya bağlılıqda, istərsə də halal yaşamaqda, mənalı və şərəfli ömür sürməkdə onunla heç kimi müqayisə eləyə bilmərəm. Oğlu Samir də ona çəkmişdi. O da mərd və qorxmaz idi, onun da ürəyi vətənə məhəbbətlə döyünürdü. Samir Vətənin azadlığı və müstəqilliyi uğrunda canını fəda elədi. Şəhid oldu. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görüldü.

Bəli, Zərəddin Xasiyevin oğlu, ancaq qəhrəman ola bilərdi. Zərəddin Xasiyevin oğlu Vətənə olan sevgisini bütün Azərbaycana bəyan elədi və bütün Azərbaycan oğullarına bir daha sübut elədi ki, "torpaq uğrunda ölən varsa, vətəndir".

Zərəddin müəllim söhbətlərimizin birində belə demişdi: "Dünyaya gəlmək də dünyadan getmək üçündür. Samir dünyadan səssiz-soraqsız getmədi, özündən sonra əbədi bir iz qoyaraq ölməzliyə qovuşdu. Axı, qəhrəmanlar ölmürlər, onlar həmişə bizimlədir. Mənim Samirim də ölməyib, həmişə onu görürəm, səsinı eşidirəm. Bir ata kimi onunla fəxr edirəm. Fəxr edirmək ki, Samir mənim oğlumdu və o, bir oğul kimi adını tarixin səhifələrinə yazdı. Vətən ona oğul, dedi". - Bu sözləri Zərəddin müəllim böyük fəxarət hissilə söyləmişdi və mən o zaman onun gözələrində boy verən kədərini yanında bir sevinc də görmüşdüm. Və o dəqiqə düşünmüşdüm ki, Samir kimi bir qəhrəmanın atası fəxr etməyə də, sevinməyə də haqlıdır. Onu da düşünmüşdüm ki, Samirlə təkcə atası Zərəddin Xasiyev yox, Azərbaycan fəxr edir.

Zərəddin müəllimin özü də Azərbaycanın fəxr edilesi ziyalılarından biri idi. O, bir çox ziyalılar kimi Azərbaycan xalqının üz qarısına çevrilmədi, pula, vəzifəyə, fəxri adlara baş əymədi, namusla yaşadı, vicdanla yaşadı, necə deyirlər kişi kimi yaşadı və kişi kimi də bu dünyadan getdi. Mən o kişidən çox şey öyrəndim, onun faydalı məsləhətlərindən çox faydalandım. Yaxşı yadımdadır. Yenə də Zərəddin müəllimə baş çəkməyə getmişdim. Məni gören kimi belə dedi: - Səsin gəlmir, Vaqif? - Cavab verdim: - Zərəddin müəllim, mənim səsim həmişə gəlir, sadəcə olaraq məni eşitmirlər. - Güldü və əlini çiyinəm qoyub dedi: - O günü "Tovuzluyam" kitabını bir də nəzərdən keçirdim. Sənin "tovuzluyam" deməyə daha çox mənəvi haqqın var, çünki Tovuz və tovuzlular haqqında 10-a yaxın kitab yazmısan. Amma təəssüf ki... - Duruxdu. Daha heç nə demədi, söhbətin mövzusunu başqa istiqamətə yönəltdi və sakit səslə dedi: "Əsl ziyalı özünü yox, vətəni, milləti düşünməli, ləyaqətini, vicdanını pula satmamalı, həmişə milli mənafeədən çıxış etməli, xalqın ağrı-acısını öz ürəyində daşımaldır.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Zərəddin Xasi-

yev ömrünü elmə və xeyirxah işlərə sərf eləyən bir ziyalı kimi, alim kimi, həm də ürəyi vətən eş-qilə çırpanın, vətən üçün gərəklı övdlər böyüdən bir insan kimi böyük hörmət və nüfuz yiyəsiydi.

O böyük insan, o gözəl ziyalı həm də "Tovuzun toponim dünyası" monoqrafiyası ilə hələ sağlığında ikən özünə ölməzlik qazanmışdı. Bu qiymətli tədqiqat əsərlə o, bir çox professorların, akademiklərin, elm xadimlərinin cild-cild kitablarını kölgədə qoyaraq qələmlə vətənə, xalqa necə xidmət etməyin yolunu açıb göstərmişdi. Xalqımızın soykökü, təşəkkülü və inkişaf mərhələləri ilə bağlı el-oba adlarında daşlaşaraq qalmış türk etnoslarının mənşəyi və semantikasını dəqiqləşdirən, bu istiqamətdə ayları illərə calayib gərgin axtarışları və zəhməti nəticəsində sanballı bir tədqiqat əsərini ortaya qoyan Zərəddin Xasiyev təkcə Azərbaycanın deyil, türk dünyasının tanınmış alimlərlə bir sırada dayanırdı. O böyük alim "Azərbaycan dilinin dialektoloji atlası", "Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti", "Azərbaycan dilinin Dərbənd dialekti" və s. elmi-tədqiqat əsərləri tarixçilərin, etnoqrafların, coğrafiyaşünasların, sosioloqların və digər mütəxəssislərin stolüstü kitabıdır. Bir dilçi kimi, etnoqraf kimi Azərbaycan elminin inkişafına öz töhfəsini verən Zərəddin Xasiyev AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda çalışırdı. Və mən hər dəfə onunla söhbət edəndə istər-istəməz Məhəmməd Peyğəmbərin bu sözlərini xatırlayırdım: "Mərhəmətli alim, bilikli insan nuru aləmə işıq saçan ulduza bənzər". - Bu, həqiqətən belədir. Həqiqətən də o böyük ürək sahibi, o dəyərli ziyalı, o xeyirxah insan nuru aləmə işıq saçan ulduza bənzəyirdi. Bu "ulduzun" işığından hamıya pay düşürdü. Yox. Bu "ulduzun" işığından yenə də hamıya pay düşür. Axı Zərəddin müəllim ölməyib, ölməzliyə qovuşub. Özü getsə də kitabları qalıb və onun kitabları "dilsiz müəllim" kimi bizimlə danışıq.

Tovuzun Düz Qırıxlı kəndində dünyaya göz açan, doğulduğu kəndin adını ucaldan, Tovuzun şöhrətini hər yana yayan, Azərbaycana Samir Xasiyev kimi igid bir oğul bəxş eləyən, Azərbaycan dilçiliq elminin inkişafında özünəməxsus xidmətləri olan Zərəddin Xasiyev sağlığında elm yolunda gün kimi şəfəq saçırdı, elmi yaşadırdı, indi də elm onun yaşadırdı və həmişə də yaşadacaqdır.

Və ən nəhayət, bu yazını yazmaya bilməzdim. Bu yazı şəxsiyyətinə pənahlandıqım, xətrini dünyalar qədər istədiyim Zərəddin müəllimə - o böyük alimə, o nurlu ziyalya son borcumdu, son borcumun səssiz harayıdır.

Vaqif İSAQOĞLU